

CASE STUDY

PROEFTUIN

WATER REGIO ZWOLLE

*Renate Postma, Lidwien Besselink, Geiske Bouma**

■ **Water als motor voor duurzame ontwikkeling** – De Regio Zwolle staat de komende decennia voor flinke opgaven in het watersysteem. Niet voor niets is de IJssel – Vechtdelta een hotspot binnen het Deltaprogramma. Tegelijkertijd liggen er complexe opgaven op het terrein van wonen en werken. Het koppelen van deze opgaven aan water biedt enorme kansen om de aantrekkelijkheid van de regio te versterken op het gebied van wonen, werken, ondernemen en recreëren. Water is daarmee een motor voor de ontwikkeling van de regio. Innovatie en samenwerking zijn essentieel en lopen als een rode draad door de ontwikkelingen in de regio (zie ook de IJssel-Vechtdelta principes in het kader over de Showcase-SKB). De Proeftuin Water regio Zwolle geeft hier stapsgewijs invulling aan.

Stap 1 bewustwording

Innovatie is nodig om tot slimme antwoorden te komen voor de opgaven van de regio. Dit geldt zowel voor inhoud en techniek als voor samenwerking en financiering. Er zijn vernieuwende ideeën, (nieuwe) kennis, (pilot)projecten en eventueel financiële middelen nodig voor de ontwikkeling hiervan. Om die te genereren zijn creatieve interacties nodig tussen overheden, ondernemers, onderwijsinstellingen, (inter)nationale onderzoekers, burgers en maatschappelijke organisaties.

Stap 2 beginnen met wat je hebt

Aan het begin van de ontwikkeling van de proeftuin is er niet meer dan deze notie. De uitwerking wil je met partners doen maar in het algemeen zeggen partijen alleen “ja” tegen concrete plannen. Bovendien is het middenin een economische crisis gewoonweg niet haalbaar om middelen te vragen voor nieuwe initiatieven waarvan de waarde zich nog moet bewijzen. Als je niet oplet kom je in een vicieuze cirkel terecht.

Om dat te voorkomen hebben gemeente Zwolle en Kampen, Waterschap Groot Salland en provincie Overijssel het idee voor een Proeftuin Water geadopteerd en de volgende basisuitgangspunten geformuleerd:

- Bestaande projecten als basis: de basis van de proeftuin zijn de vele innovatieve waterprojecten die er al zijn in de regio

en de goede samenwerking die er is op projectniveau.

- Door krachtenbundeling meer innovatie voor hetzelfde geld: door op een slimme manier individuele krachten en belangen te bundelen willen we meer innovatie voor hetzelfde geld.
- “Gewoon beginnen”, gaandeweg vormgeven aan de Proeftuin Water en al doende leren: door te beginnen genereer je concrete activiteiten (en dus voorbeelden) waarbij je potentiële Proeftuin Water partners bereikt. Je kunt jezelf op deze manier uitvinden als proeftuin.
- De proeftuin is een netwerkorganisatie: een netwerk is een flexibele organisatievorm en vooral laagdrempelig. Dat past bij de andere uitgangspunten. Voor de overheden speelt daarbij het vraagstuk rond de Nieuwe Overheid en netwerksamenleving: hoe kun je de kracht van de samenleving beter benutten, wat doe je als overheid nog zelf en wat laat je los? De proeftuin is hiervoor haar eigen experiment.

Stap 3 kansen aangrijpen en creëren

Deze uitgangspunten zijn breder gedeeld en hebben ertoe geleid dat de bestuurders van de vier primaire partners, Hogeschool Windesheim, Deltion College, AOC de Groene Welle en Natuur

* **Renate Postma** is senior beleidsmedewerker bij de gemeente Zwolle en initiatiefnemer van de Proeftuin Water regio Zwolle, **Lidwien Besselink** is penvoerder van de SKB-showcase IJssel-Vechtdelta namens de provincie Overijssel, **Geiske Bouma** is programmamanager Ondergrondse ordening voor stad en land bij SKB.

en Milieu Overijssel op 20 maart 2013 met een glas water een toast uitbrachten op de proeftuin Water regio Zwolle. Daarmee was de proeftuin ook bestuurlijk een feit.

De proeftuin heeft in deze fase nog geen programma, maar wel concrete ideeën. Partijen die deze kansen willen benutten, gaan (met elkaar) aan de slag. Daarbij wordt samengewerkt met partijen als Vitens, Deltares en verschillende adviesbureaus. In 2013 heeft de proeftuin ingezet op een landelijk symposium en een water4daagse, uitbreiding van het netwerk en een website over de innovatieve projecten in de regio.

Symposium Waardevol Water: proeftuin Water op de kaart zetten

De lancering van de proeftuin vond plaats tijdens het landelijk symposium “Waardevol Water” dat door de proeftuinpartners is georganiseerd en deels gefinancierd is door het ministerie van Infrastructuur en Milieu. Het symposium richtte zich op kansen en vraagstukken voor water als motor voor duurzame ontwikkeling. Deze werden geïllustreerd met cases binnen onze proeftuin. Zo is breed uitgedragen dat Zwolle een interessante regio is als het gaat om waterinnovatie, met de “unique selling points” waterbeheer en watergovernance.

Water4daagse: waterbewustzijn vergroten

Om het waterbewustzijn in de regio te vergroten en de proeftuin Water concreet en zichtbaar te maken, is van 20 t/m 23 maart 2013 de Water4daagse gehouden. De proeftuin heeft partijen gevraagd om een activiteit rond het thema water te organiseren tijdens de Water4daagse: van filmhuis en verhalenverteller tot roeiverenigingen en natuurorganisaties. De deelnemers hebben hun eigen activiteit bedacht, georganiseerd en bekostigd. De proeftuin heeft een aantal informatiebijeenkomsten en de algemene PR en communicatie verzorgd, met hulp van sponsors. Uiteindelijk hadden waren er 38 publieksactiviteiten tijdens de Water4daagse.

Op deze manier is veel energie aangeboord. De proeftuin heeft zich zoveel mogelijk als “lichte overheid” opgesteld. Dat heeft ook dilemma's gebracht: elke deelnemer deed vrijwillig mee en had daarbij zijn eigen werkwijze en planning. Niet iedereen voelde zich ook voldoende verantwoordelijk voor het gezamenlijk belang, zoals de deadline voor het vullen van de website zodat het programma tijdig online kon. Wat doe je dan? Sommige partijen hadden (te) laat door dat ze een vergunning nodig hadden. Neem je dat probleem over? De grens tussen faciliteren en de verantwoordelijkheid overnemen blijkt in de praktijk flinterdun.

Onderzoeksagenda: kennisontwikkeling voor praktijkvraagstukken

Vanuit de verschillende projecten binnen de proeftuin komen generieke vraagstukken boven drijven, zoals peilbeheer via de ondergrond. Deze vraagstukken zijn beschreven in een (concept) onderzoeksagenda.

Met deze onderzoeksagenda worden universiteiten, hoge scholen en onderzoeksinstituten benaderd met de vraag of één van de (deel)vraagstukken past bij hun programma's, promovendi of stages. De proeftuin kan hen een interessante (praktijk) casus bieden. Zo is momenteel een groep van vijf internationale studenten via Hogeschool Windesheim bezig met een vraagstuk rond het regionale (grond)watersysteem.

Er zijn ook diverse governancevraagstukken.

Naast de vraagstukken rond Nieuwe Overheid, gaan ze over samenwerking binnen gebiedsontwikkeling: Hoe richt je het (ontwerp)proces in als je niet langer stuurt op algemene normen maar op gebiedsdoelen, welke verdienmodellen zijn nodig? (Total Cost of Ownership), hoe kun je inwoners mee laten doen en mee laten verdienen aan goed waterbeheer? Op welk schaalniveau kun je de verschillende opgaven vanuit innovatief waterbeheer het beste oplossen? Hoe voorkom je te grote focus op korte termijn resultaten? Hoe zorg je (zeker in tijden van bezuinigingen) dat de maatschappelijke opgaven centraal blijven staan en niet de “core business” van de individuele partijen?

Stap 4 definitief (maar flexibel) vormgeven

Stap 1 tot en met 3 hebben geleid tot concrete activiteiten en (daardoor) tot nieuwe samenwerkingen binnen het netwerk. De proeftuin begint ingeburgerd te raken. Met de nieuwe bril van Proeftuin Water op zien partners kansen die ze eerst niet zagen en weet men elkaar steeds beter te vinden. Vanuit de projecten timmert de regio hard aan waterinnovaties. Door “gewoon te beginnen” krijgt de proeftuin langzaam maar zeker vorm.

Er is natuurlijk ook een aantal aandachtspunten. Een netwerk lijkt een laagdrempelige organisatievorm, maar daarmee loert ook het gevaar dat vrijwilligheid leidt tot vrijblijvendheid. Dat wordt versterkt doordat er nog steeds bezuinigingsrondes gaande zijn. Zonder harde afspraken is het (te?) gemakkelijk om een stapje terug te doen. De krachtige basis van de proeftuin (bestaande projecten en samenwerking) kan tegelijkertijd de zwakte zijn: waarom is er een Proeftuin Water nodig als het al zo goed gaat? De proeftuin blijft nog onvoldoende interessant voor ondernemers. Op welke manier kan de private sector profiteren van de proeftuin? Om welke diensten, producten of technologieën gaat het dan? Of is het in de regio Zwolle vooral de maatschappelijke kassa die rinkelt doordat overheden, onderwijs- en onderzoeksinstituten slimme en duurzame oplossingen bedenken?

De tijd is rijp voor stap 4: definitief (maar flexibel) vormgeven aan de Proeftuin Water. Afhankelijk van het ambitieniveau kunnen daar harde afspraken en middelen aan gekoppeld worden. Dit is een belangrijke opgave voor 2014. Daarnaast gaat de proeftuin door met concrete activiteiten en het zoeken naar nieuwe (strategische) partners. Er staan nog vele interessante vragen open, waaronder: hoe kan de (netwerk)samenwerking met gebruikers van het gebied, bewoners en maatschappelijke organisaties worden vorm gegeven? Gaat het lukken om een regionale Human Capital Agenda water van de grond te krijgen? Kunnen we in internationaal verband samenwerken met andere proeftuinen?

SKB-showcase: kennis en (onderzoeks)geld naar de regio trekken

Een van de deelvraagstukken wordt opgepakt binnen het project SKB-showcase. Dit project laat zien hoe partijen binnen de proeftuin door krachten te bundelen, kennis en (onderzoeks)geld naar de regio trekken om antwoorden te genereren op watervraagstukken.

Stichting Kennisontwikkeling en Kennisoverdracht Bodem (SKB)

Bodemambassadeur en kennismakelaar; vanuit die positie zet de Stichting Kennisontwikkeling en Kennisoverdracht Bodem (SKB) zich in voor het opsporen en delen van kennis over verantwoord gebruik en beheer van bodem en ondergrond. Dat doet SKB onder meer in het kader van haar programma Duurzame Ontwikkeling Ondergrond: vanuit een integrale visie op het gebruik van bodem en ondergrond aanjager zijn van vernieuwende projecten die in de praktijk het verschil maken en waarin de publieke en private sector bij elkaar wordt gebracht. Een showcase is erop gericht om door een integrale benadering nieuwe inzichten op te leveren voor maatschappelijk, ecologisch en economisch verantwoord bodembeheer. Zie www.skbodem.nl

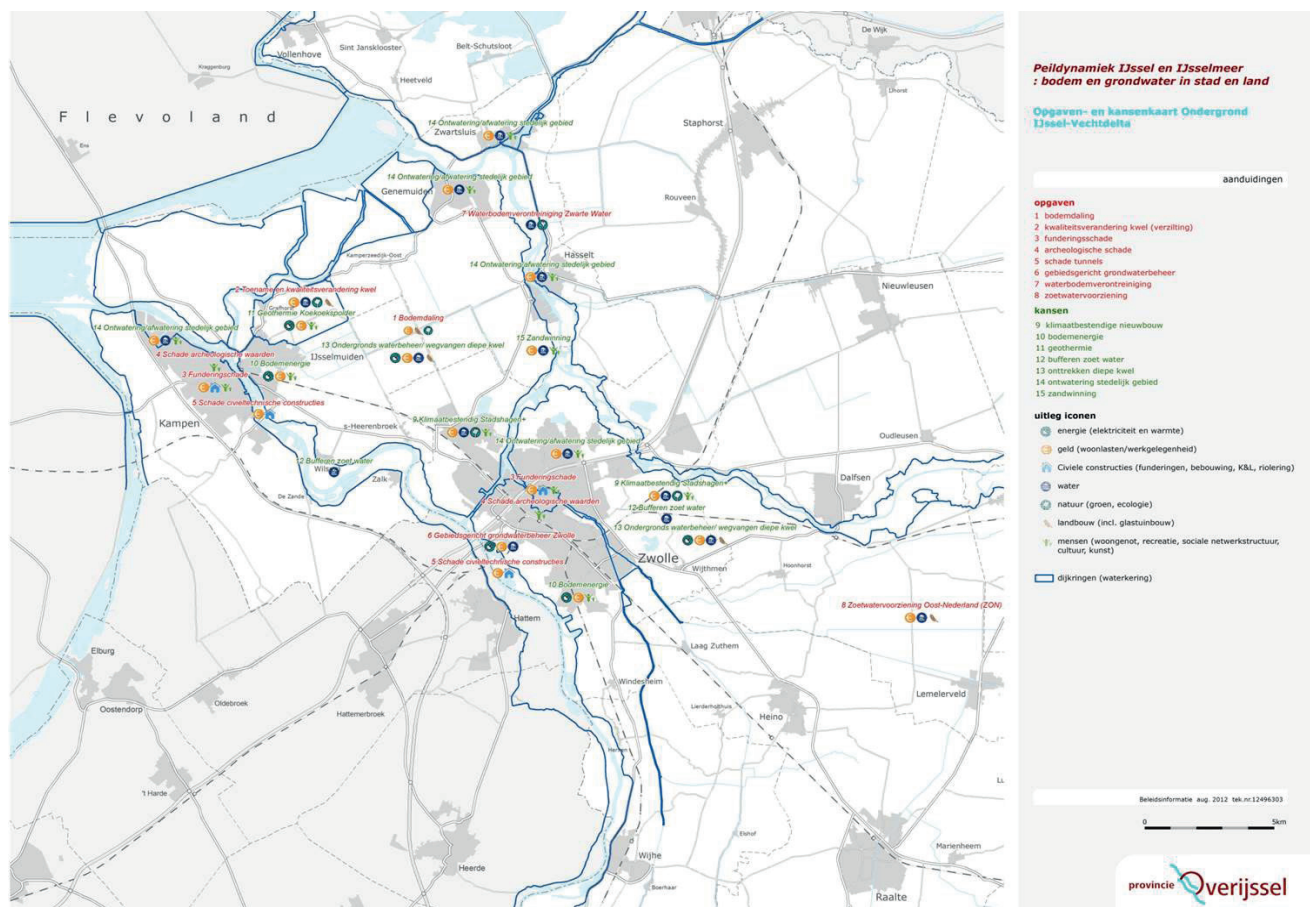
Showcase IJssel-Vechtdelta: verbinding wateropgaven met regionale vraagstukken

Het gebied van de IJssel-Vechtdelta heeft te maken met diverse wateropgaven: een flexibele stijging van het peil van het IJsselmeer, differentiatie in veiligheidsnormeringen en een hogere rivierafvoer. De provincie Overijssel, de gemeenten

Zwolle, Kampen en Zwartewaterland en waterschap Groot Salland werken binnen de gebiedsontwikkeling IJssel-Vechtdelta nauw samen om een duurzame ontwikkeling van de IJssel-Vechtdelta tot stand te brengen. Binnen de gebiedsontwikkeling IJssel-Vechtdelta worden de wateropgaven gekoppeld aan andere gebiedsvraagstukken en wordt zowel naar de korte als naar de lange termijn gekeken.

In lijn met de ontwikkeling van de Proeftuin Water zijn voor de gebiedsontwikkeling IJssel-Vechtdelta als onderdeel van de ontwikkeling van de Lange Termijn Perspectieven samen met alle stakeholders leidende principes, de IJssel-Vechtdeltaprinicipes, vastgesteld en uitgewerkt:

- 1 Waterveiligheid als basis;
- 2 Duurzame gebiedsontwikkeling;
- 3 Leefbaar en betrokken;
- 4 Waardevolle omgeving;
- 5 Toekomstvast investeringsperspectief;
- 6 Volhoudbaarheid door veerkracht;
- 7 Innovatie als motor en uithangbord;
- 8 Bestuurlijk robuust.

Figuur1: Opgaven- en kansenkaart

Opgaven en kansen vanuit de ondergrond

De SKB-showcase heeft specifiek tot doel om de rol van de ondergrond binnen de gebiedsontwikkeling van de IJssel-Vechtdelta handen en voeten te geven.

De showcase richt zich op het verdiepen van de bodem/ondergrond- en grondwaterproblematiek bij veranderende en in seizoenen fluctuerende peildynamiek van het IJsselmeer en de IJssel. Daarbij wordt gekeken naar de effecten als gevolg van hogere en lagere grondwaterstanden in het stedelijk en landelijk gebied, zowel van wateronderlast (schade aan funderingen, archeologische waarden, natuur) als wateroverlast (onderlopen kelders, natuur).

De ondergrond biedt ook diverse deeloplossingen voor de gebiedsvraagstukken: van klimaatbestendig ontwerpen, ontwateren via de ondergrond, peilgestuurde drainage en zoetwaterbuffering, bodemenergie tot en met zandwinning in combinatie met ophogen en koude-winning. De verschillende onderdelen zijn vertaald in en opgaven- en kansenkaart Ondergrond voor het gebied.

Op basis hiervan zijn binnen de SKB-showcase een aantal concrete deelprojecten geformuleerd. Nadrukkelijk

wordt hierin het gebied centraal gesteld, worden de aanwezige watervraagstukken gekoppeld aan andere gebiedsvraagstukken en vervolgens de rol die de ondergrond kan vervullen bij het vinden van (deel)oplossingen voor deze vraagstukken.

Zo wordt binnen een deelproject onderzocht hoe de ondergrond een bijdrage kan leveren aan het klimaatbestendig maken van een Zwolse wijk. Een ander deelproject richt zich op de verduurzaming van het watersysteem van de polder Mastenbroek door water dieper weg te vangen. Ook zijn er deelprojecten rondom bodemenergie/geothermie. De uitdaging bij deze deelprojecten ligt in het toepassen van de IJssel-Vechtdelta principes en specifiek in het versterken van de sociale kwaliteit van gebieden door het betrekken van bewoners en gebruikers bij de deelprojecten. Uiteindelijk doel is dat alle deelprojecten eindigen met een business case, die door gebruikers van het gebied verder kan worden opgepakt.

De integratie van de ondergrond binnen het ruimtelijk domein kan een bijdrage leveren aan duurzame gebiedsontwikkeling. Binnen Zwolle wordt hieraan handen en voeten gegeven in verschillende projecten, zoals Dieze-Oost en Stadshagen.

Figuur2: Overzichtsschema

OPEN WATER LAB ZWOLLE REGION

Situated in the IJssel-Vecht delta, Zwolle region is facing serious water challenges. Incorporating water issues in spatial and economic development is an opportunity to increase the attractiveness of the region. It is a complex mission that needs innovation and cooperation. The Open Water Lab (OWL) fulfills this step by step.

Step 1: raise awareness

Parties involved need to know that innovation and cooperation are essential to generate smart solutions.

Step 2: start with existing projects

Existing projects and cooperation are the foundation of the OWL. It's a growing network organization: flexible and approachable.

Step 3: seize and create opportunities

The OWL has an agenda with concrete activities. Parties can take these opportunities to strengthen and their innovative projects and network.

Step 4: define a definitive but flexible organization

In 2014 the OWL will be defined more detailed, with explicit ambitions but still flexible.